

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-АКТИВНИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

FEATURES OF INNOVATIVE-ACTIVE INDUSTRIAL ENTERPRISES FUNCTIONING

Мацко Н.Г.

аспірант кафедри економіки підприємств,
Інститут бізнесу, економіки та інформаційних технологій
Одеського національного політехнічного університету

Стаття присвячена дослідженню категорії «інноваційна активність» промислових підприємств. Визначено поняття інноваційного та інноваційно-орієнтованого підприємств. Обґрунтована необхідність орієнтації промислових підприємств, що стали на інноваційний шлях розвитку, на вектор технологічного укладу. Узагальнено основні чинники впливу зовнішнього та внутрішнього середовищ на підприємницьку діяльність. Також надано статистичні дані, що відображають рівень інноваційної активності промислових підприємств. Висвітлено основні стримуючі фактори, що перешкоджають ефективному функціонуванню підприємств, та визначено основні шляхи підвищення їхньої інноваційної активності.

Ключові слова: інновації, інноваційно-активне підприємство, інноваційна активність, промислове підприємство, функціонування промислових підприємств.

Стаття посвящена исследованию категории «инновационная активность» промышленных предприятий. Определено понятие инновационного и инновационно-ориентированного предприятий. Обоснована необходимость ориентации промышленных предприятий, ставших на инновационный путь развития, на вектор технологического уклада. Обобщены основные факторы влияния внешней и внутренней среды на предпринимательскую деятельность. Также представлены статистические данные, отражающие уровень инновационной активности промышленных предприятий. Освещены основные сдерживающие факторы, препятствующие эффективному функционированию предприятий, и определены основные пути повышения их инновационной активности.

Ключевые слова: инновации, инновационно-активное предприятие, инновационная активность, промышленное предприятие, функционирования промышленных предприятий.

This work is devoted to the research of the category of «innovative activity» of industrial enterprises. The paper is defined the concept of innovative and innovative-oriented enterprises. There is substantiated the necessity of industrial enterprises orientation, which have become on the innovative path of development, on the vector of the technological paradigm. The article is generalized the main factors of influence of the external and internal environment on entrepreneurial activity. In addition, the paper provides statistical data reflecting the level of innovative activity of industrial enterprises. The main constraints that impede the effective enterprises functioning are covered and there are determined the main ways of hanging their innovative activity.

Key words: innovation, innovation-active enterprise, innovation activity, industrial enterprise, functioning of industrial enterprises.

Постановка проблеми. Ефективна діяльність промислових підприємств лежить в основі національної економіки високого рівня. Головною передумовою економічного розвитку промислового підприємства є впровадження інновацій. Підтримання техніко-технологічної бази промислового підприємства на сучасному рівні дає змогу виробляти продукцію з високим рівнем доданої вартості, яка є джерелом ВВП. Реалізація нововведень у різних сферах діяльності підприємства, таких як техніко-технологічній, інжиніринговій, сфері менеджменту та ресурсів (капітальних, трудових, матеріально-сировин-

них, інтелектуальних), забезпечує стабільність отримання економічних вигід, закріплення та розвитку конкурентних переваг, досягнення стратегічних планів. Посилення глобалізації та збільшення рівня конкуренції на національному та світовому ринках зумовило підвищення рівня інноваційної активності промислових підприємств. У зв'язку з цим постає необхідність дослідити поняття інноваційно-активного підприємства та особливості його функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування та розвитку інноваційно-активних підприємств, чинників впливу, а також

активізації інноваційної діяльності висвітлюються в багатьох наукових роботах вітчизняних та зарубіжних учених: О.І. Амоші, А.К. Андрюшко [3], Л.П. Артеменко [8], К.О. Бояринової, Т.В. Гринько [4], Є.І. Логвиненко, О.О. Маслак [5], Л.Е. Мінделі, Н.В. Осадчої [7], Л.М. Саломатіної, В.В. Стадника, А.М. Турило, Р.А. Фатхутдінова та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатню кількість досліджень, питання визначення поняття інноваційно-активного підприємства, його відмінність від інноваційно-орієнтованого та інноваційного, шляхи підвищення інноваційної активності промислових підприємств у сучасних умовах господарювання потребують подальших досліджень, узагальнень та уточнень.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сутності поняття інноваційно-активного підприємства, дослідження особливостей його функціонування та визначення чинників розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення рівня міжнародної конкуренції та збільшення товарного потоку змушує виробників знаходити нові шляхи та способи задоволення потреб ринку. Це зумовлює активізацію інноваційної діяльності промислових підприємств. Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає цей термін як «діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [1]. Згідно із Керівництвом Осло, інноваційною діяльністю є всі наукові, технологічні, організаційні, фінансові та комерційні дії, що реально приводять до здійснення інновацій або задумані з цією метою. Деякі види інноваційної діяльності є інноваційними самі по собі, інші не мають цієї властивості, але теж необхідні для здійснення інновацій. Інноваційна діяльність включає також дослідження і розроблення, не пов'язані безпосередньо з підготовкою будь-якої конкретної інновації [2, с. 56].

Сучасний підхід до розуміння інноваційної діяльності, на відміну від традиційного, характеризується зрушенням із виробництва продукції до виробництва знань, необхідністю безперервних інвестицій у НДДКР замість періодичних, орієнтацією на напрацювання інновацій не через технологічний стрибок, а через поєднання різних наявних технологій. Усі форми діяльності, що передбачають розроблення та комерціалізацію інновацій, визначаються як інноваційна активність.

Інноваційна активність підприємства – це специфічна оцінка інтенсивності інноваційної діяльності підприємства як основного фактора його розвитку та нагромадження абсолютних конкурентних переваг [3, с. 31]. Інноваційна активність має стратегічний характер, оскільки лежить в основі загальної стратегії підприємства щодо інноваційної діяльності та реалізує наявний інноваційний потенціал. Слід

зауважити, що підприємство вважається інноваційно-активним незалежно від того, чи привела інноваційна діяльність до розроблення та комерціалізації інновації, на яку була спрямована ця діяльність. До того ж, поняття інноваційно-активного підприємства відрізняється від поняття інноваційного.

Законодавство України визначає інноваційне підприємство, до якого відносяться інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор, як «підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70% його загального обсягу продукції і (або) послуг [1]. Основною відмінністю інноваційно-активного підприємства від інноваційного є завершеність нововведення, його впровадження та комерціалізація. Інноваційні та інноваційно-активні підприємства провадять інноваційну діяльність на основі самоорганізації через інноваційну підсистему. Інноваційно-орієнтоване промислове підприємство здійснює інноваційно-економічну діяльність (виробничу, управлінську, збутову, маркетингову та ін.) через самоорганізацію за матричною структурою інноваційних комунікацій [4].

Основним фактором розвитку інноваційної активності є рух за вектором технологічних укладів [3, с. 31]. Кожний технологічний уклад характеризується певною домінуючою технологією, що є принципово новою, радикальною та докорінно змінює принцип діяльності (виробництва). Така технологія є ядром технологічного укладу. У науковій літературі виділяють шість технологічних укладів. Перший уклад (1785–1835 рр.) характеризується механізацією і концентрацією виробництва за рахунок використання водяного двигуна, виплавки чавуну та обробки заліза. Відбувається інтенсивний розвиток у текстильній промисловості. У межах першого укладу формується другий технологічний уклад (1830–1890 рр.). Його ядром є паровий двигун, що дав поштовх залізничному будівництву та кораблебудуванню. Активно розвиваються металургійна та вугільна промисловості, зростають масштаби та концентрація виробництва. Третій технологічний уклад (1880–1940 рр.) базується на основі використання електричної енергії. Відбувається розвиток електротехнічної та важкої промисловості за рахунок виробництва і прокату сталі, побудови електромереж, розвитку неорганічної хімії. Концентрація капіталу привела до виникнення монополії на ринку, який захопили картелі та трести. У період четвертого технологічного укладу (1930–1990 рр.) виробництво набуло масового та серійного характеру на основі конвеєрної технології. Масово вироблялись автомобілі, трактори, товари тривалого використання, синтетичні матеріали. Виробництво і переробка нафти забезпечили подальший розвиток енергетики. Також розвивається кольо-

рова металургія та органічна хімія. Виникають транснаціональні та міжнаціональні корпорації, ринок олігополістичний. П'ятий технологічний уклад (1985–2035 рр.) спирається на досягнення електронної промисловості, фармацевтики, генної інженерії, роботобудування, розвиток інформаційних послуг, освоєння космічного простору, удосконалення програмного забезпечення та ін. Головним фактором виробництва стають знання та інтелектуальні ресурси, що забезпечують розвиток та формування конкурентних переваг. У технологічно-розвинутих країнах, таких як США, Євросоюз, Японія, країни Південно-Східної Азії, вже розвиваються ознаки шостого технологічного укладу: наявність біо- та нанотехнологій, розвиток фотоніки, оптоелектроніки, аерокосмічної промисловості, активне використання нетрадиційних джерел енергії. Також учені прогнозують майбутні складники сьомого технологічного укладу, що зумовлять появу понять «гіперінтелект», «гіперінформація» та «гіперзнання»: технології термоядерного синтезу, психотехнології, біоенергетика.

За оцінками експертів, в Україні близько 95% обсягів виробленої продукції належить до третього (60%) і четвертого (35%) укладів, характерними рисами яких є випереджальний розвиток електроенергетики і використання нафти як головного енергоносія. Частина ж продукції вищих технологічних укладів в економіці країни становить 4% – для п'ятого і 0,1% – для шостого. Зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7–1%, тоді як у розвинених країнах цей показник досягає 60% і навіть 90% [5, с. 33]. На основі цих даних можна охарактеризувати вітчизняну промисловість як ресурсоемну та енергозатратну, що унеможлиблює вихід на міжнародний ринок та конкурування з технологічними лідерами.

Інноваційно-активні промислові підприємства залежать від внутрішніх змін у межах підприємства та знаходяться під постійним впливом ринкового середовища (рис. 1). Серед внутрішніх

факторів слід виділяти: суспільні (індивідуальні та групові), матеріальні, правові, організаційні та стратегічні. Першою групою чинників впливу на інноваційну активність підприємств є група суспільних чинників, до яких можемо віднести особистісні характеристики працівників та підприємців, а також міжособистісні відносини. До матеріальних чинників впливу на інноваційну активність підприємств можемо віднести фізичні умови праці та матеріальну вартість результатів індивідуальної праці працівників. До чинників, що пов'язані зі стратегією та структурою підприємства, пропонуємо відносити правові, організаційні та стратегічні чинники. Такий набір чинників можемо визначити як універсальний, що характерний для будь-яких підприємств незалежно від їх місцезнаходження (регіон, держава, материк). Однак залежно від місця розташування підприємства вплив окремих чинників може змінюватися [6, с. 205].

Зовнішні фактори впливу на інноваційну активність підприємств умовно можна поділити на три групи: міжнародні, національні та ринкові (комерційні) [7, с. 204]. До міжнародних факторів відносяться: загально-економічні (стан економічного розвитку країн-партнерів; питання економічної безпеки; міжнародна фінансова політика), міжнародна політика (правове та фінансове регулювання міжнародної економічної діяльності), міжнародна конкуренція (організація спільних підприємств, ліцензійна торгівля, тощо). До національних чинників впливу відносяться політичні та економічні (стан національної економіки, правове регулювання економічної діяльності, споживча спроможність населення, тощо). Комерційні чинники включають: психографічні (споживчий вибір; навички, традиції та норми споживання; відношення споживачів до нових товарів), науково-технічні (державна інноваційна політика; стан науково-технічного розвитку; ступінь конкурентоспроможності продукції), ринкові (обсяг продажів; розмір ринку; частка ринку; кількість покупців на цьому ринку; кіль-

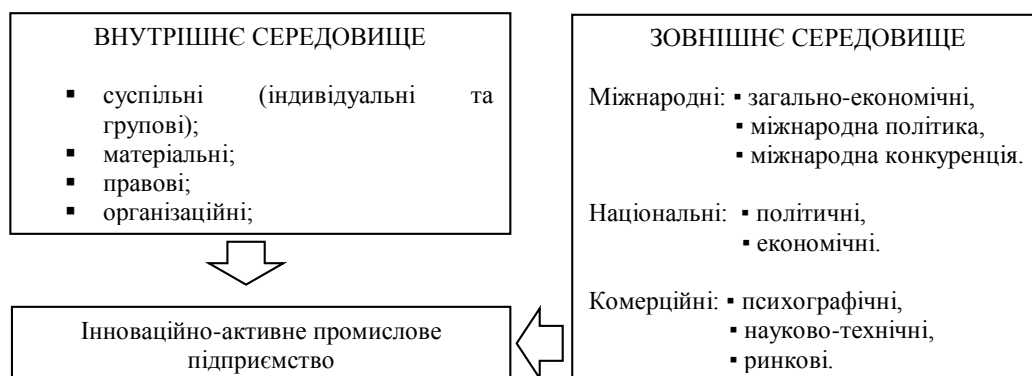

Рис. 1. Внутрішні та зовнішні чинники впливу на інноваційну активність промислового підприємства

Джерело: розроблено на основі [6], [7]

кість, розміри та географічне охоплення посередників різного рівня; ринкове середовище).

Інноваційна активність відкриває перед підприємством перспективи та загрози. До перспектив належать: сприяння проведенню досліджень та розробок новаторських ідей, створення нових конкурентоздатних наукових, технічних, технологічних, управлінських, організаційних, економічних, соціальних інновацій та отримання прибутку від їх реалізації. Загрози полягають у тому, що кардинальні зміни в діяльності підприємства вимагають від управлінського апарату розроблення нестандартних організаційних рішень щодо управління науково-дослідними роботами, вдосконалення інноваційних процесів, постійного оновлення виробництва, здійснення трансферу технологій, безперервного навчання та розвитку персоналу, формування сприятливого клімату і культури [8, с. 21].

Інноваційна активність підприємств країни формується під впливом внутрішніх за зовнішніх чинників. Рівень інноваційної активності промислових підприємств можна дослідити за даними Державної служби статистики України. Серед показників інноваційної активності можна виділити такі, як питома вага промислових підприємств, що займаються інноваційною діяльністю; рівень витрат на інновації; питома вага впроваджуваних інновацій; рівень новизни інноваційної продукції.

Так, у 2017 р. інноваційною діяльністю займалося 16,2% із загальної кількості промислових підприємств із середньою кількістю працівників 50 осіб і більше. На інновації підприємства витратили 9,1 млрд. грн. у т.ч. на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 5,9 млрд. грн (64,7% загального обсягу інноваційних витрат), на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,2 млрд. грн (23,8%), на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 21,8 млн. грн (0,2%). Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств – 7704,1 млн. грн. Обсяг коштів вітчизняних та іноземних інвесторів становив 380,9 млн. грн, кредитів – 594,5 млн. грн, державного і місцевих бюджетів – 322,9 млн. грн. У 2017 р. інновації впроваджували 88,5% підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, з них інноваційні види продукції – 53,3%, нові технологічні процеси – 67,9%. У 2017р. 59,3% підприємств, які здійснювали інноваційну діяльність, реалізували інноваційної продукції на 17,7 млрд. грн. Серед таких підприємств 39,8% експортували її на 5,5 млрд. грн. Майже кожне четверте підприємство реалізовувало нову для ринку продукцію, обсяг якої становив 4,5 млрд. грн (на експорт – 41,5%). Значна кількість підприємств (83,8%) реалізувала продукції, що була новою винятково для підприємства, на 13,2 млрд. грн (27,7% поставок такої продукції було за кордон) [9].

Серед проблем активізації інноваційної діяльності – низький рівень державної фінансової підтримки та несприятливий інвестиційний клімат. Постає необхідність у відновленні інвестиційних можливостей інноваційної діяльності шляхом зміни законодавства, що регламентує фінансову підтримку промислових підприємств. До державної фінансової підтримки в Україні необхідно ввести: пільги на ПДВ; пільги на податок на прибуток один рік; звільнення від податку на нерухомість; митні преференції під час ввезення обладнання; компенсація (повна або часткова) відсотку за кредитами, що сплачуються підприємствами банкам, та 50% іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів; безвідсоткове кредитування (з інфляційною індексацією) інноваційних проектів у пріоритетних напрямках. При цьому необхідно законодавчо закріпити державні гарантії банкам, які займаються кредитуванням інноваційних проектів [10, с. 168]. водночас важливо дослідити стан та забезпечити розвиток функціонально повної інноваційної інфраструктури з метою поліпшення інноваційно-інвестиційного клімату, підвищення ефективності взаємодії учасників ринку науково-технічної продукції. Безперервний розвиток промислових підприємств, які провадять інноваційну діяльність, забезпечується за умови перевищення темпів розвитку інноваційної інфраструктури над темпами розвитку підприємств.

Висновки. Підсумовуючи дослідження, доходимо висновку, що рушійною силою необхідної перебудови економіки з метою виходу із кризи та ефективного функціонування є розвиток промислового комплексу. Важливою умовою є орієнтація на інновації, що забезпечить збільшення доданої вартості. Статистичні дані вказують на низький рівень інноваційної активності промислових підприємств. Причинами цього є декілька стримуючих факторів. Одна з головних – це низькі інвестиційні можливості. Державна фінансова підтримка недостатня, інноваційна діяльність фінансується здебільшого за рахунок власних коштів підприємств. Через високий рівень фінансового ризику, спричиненого нестабільним політичним та економічним становищем, підприємства не готові вкладати великі обсяги ресурсів, що потребують нововведення. Недосконалість законодавчої бази також негативно впливає на легкість ведення бізнесу в країні. Серед головних перешкод можна виділити інноваційну інфраструктуру низького рівня. Відсутня кооперація між учасниками ринку науково-технічної продукції, бракує інформації про нові технології, є нестача інформації про ринки збуту. Для підвищення інноваційної активності необхідно вдосконалити законодавчу базу в напрямі сприяння інноваційній діяльності та забезпечити покращення інвестиційного клімату шляхом формування та розвитку інноваційної інфраструктури необхідного рівня.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36.
2. Руководство Осло: Рекомендации по сбору и анализу данных по инновациям. 3-е изд. ОЭСР; Евростат. М., 2006. URL: http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/science_and_innov (дата звернення 03.11.2018 р.).
3. Гринько Т. В. Сутність, складові та особливості категорії «інноваційна активність підприємства». Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 8. С. 30–32.
4. Бояринова К. О. Методологічні аспекти функціонування інноваційно-орієнтованих промислових підприємств в режимі розвитку. Ефективна економіка. 2017. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5516>.
5. Дубик В. Я. Осідач О.Б. Активізація участі України в новому технологічному укладі як шлях інноваційного прориву і нарощення прибутковості. Інноваційна економіка. 2014. № 2. С. 31–39.
6. Маслак О. О., Жежуха В. Й. Чинники впливу на інноваційну активність підприємств. Національний лісо-технічний університет України. Збірник науково-технічних праць. 2008. № 19. С. 203–207.
7. Андришко А. К. Інноваційно-активні підприємства: сутність та фактори впливу на їх розвиток. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2013. № 24. С. 201–205.
8. Артеменко Л. П. Формування конкурентоспроможності інноваційно-активних підприємств. Економіка і організація управління. 2014. № 1. С. 19–26.
9. Календар оприлюднення експрес-випусків Держстату у 2018 році. Державна служба статистики України. 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 04.11.2018р.).
10. Осадча Н. В. Шляхи активізації інноваційної діяльності в Україні. Економічний вісник Донбасу. 2015. № 3. С. 161–171.